

Андрощук Г. О.
головний науковий співробітник,
завідувач лабораторії правового забезпечення розвитку науки
і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат економічних наук., доцент
Работягова Л. І.
провідний науковий співробітник центру експертних
досліджень НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Тенденції розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності є похідними від тенденцій розвитку економіки, яка, перш за все, характеризується підвищенням її наукоємності та виходом за межі територіальних кордонів окремих держав. У світлі прискорення процесів глобалізації, інтенсифікації транскордонних зв'язків і безпрецедентного зростання значення інтелектуальних цінностей міжнародна взаємодія з питань інтелектуальної власності (далі — ІВ) стала ще більш необхідною.

Основні організації міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності та напрями їх діяльності.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). У зв'язку зі зростанням значення ІВ в світовій економіці в 1967 р. на Дипломатичній конференції в Стокгольмі. було прийнято принципове рішення про створення міжурядової спеціалізованої організації — Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) і підписана Конвенція, що засновує ВОІВ. Мета створення ВОІВ сформульована в преамбулі до Стокгольмської конвенції, а саме:

- поліпшення взаєморозуміння та співробітництва між державами в інтересах їх взаємної вигоди на основі поваги до суверенітету і рівноправ'я;
- заохочення творчої діяльності, сприяння охороні ІВ в усьому світі;
- модернізація та підвищення ефективності адміністративної діяльності Союзів, утворених у сфері охорони промислової власності і в галузі охорони літературних і художніх творів при повній повазі до самостійності кожного з Союзів [1, 2].

ВОІВ — це міжнародна (міждержавна) організація, одна з 16 спеціалізованих установ ООН. яка своїми головними невід'ємними інституційними елементами має:

- договірну основу;
- постійний характер діяльності;
- внутрішньоорганізаційний механізм.

Відповідно до ст. 57 Статуту ООН «спеціалізовані установи» ООН — це установи, створені на основі міжурядових угод і наділені міжнародною, визначеною в їхніх установчих актах, відповідальністю в характерних для них спеціальних галузях діяльності: економічній, соціальній, культури, освіти, охорони здоров'я і т.ін [3].

Діяльність ВОІВ регламентується трьома основоположними документами:

Конвенцією, що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності;

Угодою між Організацією Об'єднаних Націй і ВОІВ;

Угодою про штаб-квартиру ВОІВ.

Згідно з положеннями статті 1 Угоди між ООН і ВОІВ остання несе відповідальність за здійснення належних дій у відповідності зі своїм основоположним документом, а також дій, передбачених Союзом і договорами, адміністративні функції яких виконує ВОІВ. Ця організація сприяє розвитку творчої інтелектуальної діяльності і полегшенню передачі технологій у сфері промислової власності країнам, що розвиваються, для прискорення їх економічного, соціального та культурного розвитку, з урахуванням компетенції ООН та її органів, а також інших установ, що входять в систему ООН.

ВОІВ користується привілеями та імунітетами, які їй надано відповідно до Конвенції 1947 р. про привілеї та імунітети спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй та Угодою про штаб-квартиру 1970 р., укладеною з Федеральною Радою Швейцарії і передбачають, зокрема, звільнення від сплати більшості прямих і непрямих податків [4, 5].

Кожна спеціалізована установа має свій внутрішньоорганізаційний механізм, що ґрунтується на її статуті і забезпечує її безперервну діяльність. Але характерним для всіх спеціалізованих установ є наявність вищого органу, що визначає напрям діяльності організації, і виконавчого комітету, що забезпечує її безперервну діяльність між сесіями вищого органу.

Статтями 6–8 Конвенції, що засновує ВОІВ, передбачено створення таких вищих директивних органів ВОІВ: Генеральна асамблея; Конференція; Координаційний комітет. Крім того існують Асамблеї держав-членів кожного з Союзів (тобто Асамблея Союзу РСТ, Асамблея Мадридського союзу і т. ін.), заснованих відповідними договорами, адміністративні функції яких виконує ВОІВ.

Союз складається з усіх держав, що приєдналися до даного конкретного договору. «Паризький союз» означає Міжнародний союз, утворений Паризькою конвенцією про охорону промислової власності; «Бернський союз» означає Міжнародний союз, утворений Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів. Таким чином, «Союзи» означають Паризький союз, спеціальні Союзи і спеціальні Угоди, укладені в зв'язку з цим Союзом, Бернський союз, а також будь-яка інший міжнародний договір, покликаний сприяти охороні ІВ, адміністративні функції якого ВОІВ взяла на себе [6].

Що стосується Постійних комітетів, то вони засновуються рішенням Генеральної Асамблеї з певною метою, тобто для визначення доцільності розробки нових договірних положень. Такими Постійними комітетами є:

- Постійний комітет з патентного права (ПКПП);
- Постійний комітет з товарних знаків, промислових зразків та географічних зазначень (ПКТЗ);
- Постійний комітет з авторського права та суміжних прав (ПКАП);
- Постійний комітет з інформаційних технологій (ПКІТ).

Якщо Постійний комітет встановить, що досягнуто достатнього взаєморозуміння у цілях подальшого просування до прийняття відповідного договору Генеральна Асамблея може прийняти рішення про скликання Дипломатичної конференції. Будь Керівний орган за необхідності може засновувати комітети. Наприклад:

- Комітет з програм та бюджету;
- Постійний комітет з інтелектуальної власності та розвитку (ПКРІС);
- Міжурядовий комітет з інтелектуальної власності, генетичних ресурсів, традиційних знань і фольклору (МКГР);
- Консультативний комітет із захисту прав (ККЗП).

Постійний комітет або інший орган можуть приймати рішення про створення робочої групи для детального розгляду конкретних питань (наприклад, відкрита робоча група, заснована на восьмій сесії Комітету з програми та бюджету) [7].

Основними органами ВОІВ, що визначають політику і приймають рішення є Генеральна Асамблея і Координаційний комітет ВОІВ. Дев'ятнадцять Асамблей та інших органів держав-членів ВОІВ та Союзів, адміністративні функції яких виконує ВОІВ, традиційно збираються на чергові та позачергові сесії наприкінці вересня. Ці засідання об'єднують держави-члени ВОІВ, надаючи їм можливість критично оцінити прогрес у роботі Організації та обговорити майбутні напрями її політики.

Міжнародне бюро ВОІВ, або Секретаріат знаходиться в Женеві. Його персонал, який представляє більш ніж 100 країн світу, що набираються відповідно до принципів справедливого географічного розподілу, прийнятому у системі ООН, і складається з фахівців у всіх галузях права та практики ІВ, а також з адміністрації, економіки, інформаційних технологій, державної політики та перекладу. Відповідні підрозділи Секретаріату відповідають за: координацію засідань держав-членів та реалізації їх рішень; адміністрування міжнародних систем реєстрації в сфері ІВ; розроблення та реалізацію програм, спрямованих на досягнення цілей ВОІВ; створення фондів експертних знань у сфері ІВ.

ВОІВ фінансується за рахунок зборів, що стягуються за надані організацією послуги, нарахованих внесків, що сплачуються її державами-членами, і добровільних внесків держав-членів та інших донорів [5, 8].

У Конвенції, що засновує ВОІВ, зазначено, що членом організації може стати:

- будь-яка держава, що є членом будь-якого з Союзів;
- держава, що не є членом будь-якого з Союзів, за умови, що:
 - вона є членом ООН, будь-якого спеціалізованого закладу ООН, Міжнародного агенства з атомної енергетики або підписала статут Міжнародного суду;
 - вона була запрошена Генеральною асамблеєю ВОІВ стати стороною цієї Конвенції.

Для того, щоб стати членом ВОІВ держава повинна здати на зберігання свої ратифікаційні грамоти або документ про приєднання до ВОІВ, генеральному директору ВОІВ у Женеві. Держави-члени Паризької або Бернської конвенцій можуть стати членами ВОІВ, тільки якщо вони вже пов'язані положеннями або одночасно ратифікували або приєдналися, принаймні до адміністративних положень Стокгольмського (1967 р.) акта Паризької конвенції або Паризького (1971 р.) акта Бернської конвенції. Станом на 1 грудня 2017 р. до складу ВОІВ входить 191 держав-членів (більше ніж 90% всіх країн світу).

ВОІВ залучає міжурядові організації (МО), неурядові організації (НО), промислові групи та інших зацікавлених осіб у процесі консультацій і дебатів з актуальних питань в сфері ІВ. Нині в якості спостерігачів на засіданнях ВОІВ акредитовано 69 міжурядових організацій (МО) і 284 неурядових організації (НО)[9].

До основних напрямів діяльності ВОІВ належать:

- розвиток та вдосконалення міжнародного права в сфері ІВ та практики його застосування;

- реєстраційна діяльність в глобальних системах охорони ІВ у рамках Договору про патентну кооперацію (РСТ), Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, Гаазької угоди про міжнародне депонування промислових зразків та Лісабонської угоди про охорону найменувань місць походження та їх міжнародну реєстрацію;
- створення міжнародної бази довідкової інформації та аналітичних даних в сфері інтелектуальної власності;
- освітня діяльність у рамках Всесвітньої академії ВОІВ для забезпечення потреб суспільства в знаннях і навичках в сфері ІВ;
- охорона державних емблем, офіційних знаків, найменувань і емблем міжнародних міжурядових організацій.

Одним з основних напрямів діяльності ВОІВ є подальший розвиток і застосування міжнародних норм і стандартів в сфері ІВ. Так ВОІВ здійснює адміністративне управління 26 багатосторонніми договорами і взаємодіє з державами-членами для забезпечення формування збалансованої міжнародної правової системи у сфері ІВ, її розвитку та застосування.

Нормотворча діяльність ВОІВ здійснюється за умов:

- забезпечення широкої участі держав-членів;
- максимального урахування інтересів і пріоритетів держав-членів, а також точок зору інших зацікавлених осіб, зокрема, акредитованих міжурядових організацій (МО) та неурядових організацій (НО);
- врахування різного рівня розвитку держав-членів;
- необхідності дотримання принципу нейтралітету Секретаріату ВОІВ [7, 10].

Процес вдосконалення міжнародного права в сфері ІВ та практики його застосування ініціюється державами-членами і передбачає консультації з широким колом зацікавлених сторін. Цю роботу з державами-членами в рамках різних комітетів координує Секретаріат ВОІВ.

У центрі уваги трьох постійних комітетів ВОІВ перебувають конкретні галузі права, а саме, патенти, авторські права, товарні знаки, промислові зразки та географічні зазначення. МКГР займається питаннями ІВ, що стосуються генетичних ресурсів, традиційних знань і фольклору/традиційних виражень культури.

У ПКПП наразі триває обговорення проекту Договору про матеріальні норми патентного права (ДМПП) з метою узгодження таких суттєвих аспектів патентного права: визначення відомого рівня техніки; критеріїв патентоздатності (новизни, винахідницького рівня/неочевидності, промислової придатності/корисності), складання і тлумачення формули винаходу, вимоги щодо достатнього ясного і повного розкриття винаходу.

Натепер робота ПКПП зосереджена на таких питаннях:

- винятки та обмеження щодо прав власників патентів;
- якість патентів, включаючи систему подачі заперечень;
- патенти і охорона здоров'я;
- право на конфіденційність обміну інформацією між клієнтами та патентними повіреними;
- передача технологій [11].

У ПКТЗ наближається до завершення робота над договором про закони щодо промислових зразків. Запропонований договір дозволить спростити для заявників формальні процедури, пов'язані з набуттям прав на промислові зразки [9].

Діяльність ПКАП зосереджена на розробці міжнародних норм і стандартів у сфері авторського права і суміжних прав. Так 26 червня 2012 р. був підписаний Пекінський договір з аудіовізуальних виконань (ПДАВ), який забезпечує більш чітку правову основу для міжнародного використання аудіовізуальних творів, як в традиційних засобах масової інформації, так і в цифрових мережах і сприятиме охороні прав виконавців від несанкціонованого використання їх виконань. Договір набере чинності відразу після того, як його ратифікують 30 правомочних сторін, включаючи країни і відповідні міжурядові організації.

ПДАВ надасть виконавцям можливість отримувати частку від доходів, що генеруються шляхом використання аудіовізуальної продукції на міжнародному рівні. Виконавці набудуть особисті немайнові права, а саме: право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з виконанням твору та право заперечувати проти спотворення їх виконань. Цей Договір вперше забезпечить охорону прав виконавців у цифровому середовищі. Крім того, ПДАВ сприятиме захисту прав виконавців від несанкціонованого використання їх виконань за допомогою таких аудіовізуальних засобів, як телебачення, фільми і відео [8, 10].

МКГР здійснює свою діяльність щодо розроблення міжнародно-правових інструментів для ефективної охорони традиційних знань (ТЗ) і традиційних виражень культури / виражень фольклору (ТВК), а також для розгляду питань взаємозв'язку між ІВ та генетичними ресурсами (ГР).

Діяльність ВОІВ у цій сфері полягає в тому, щоб вивчити, як принципи ІВ можуть сприяти економічному розвитку корінних і місцевих громад та розподілу доходів таким чином, щоб зберегти культурну спадщину корінних народів як культурне та економічне завоювання.

Так МКГР вперше було розроблено єдині тексти для переговорів стосовно ТЗ, ТВК і ГР. Тексти, як і раніше, містять варіанти і альтернативні пропозиції, які охоплюють такі питання: традиційні знання — визначення ТЗ, бенефіціари охорони та обсяг наданих прав, а також способи

управління ними та їх забезпечення; традиційні вираження культури — бенефіціари охорони та обсяг наданих прав, управління правами, винятки та обмеження, а також термін охорони, ТВК стосовно до звичайної охорони ІВ; генетичні ресурси — умови доступу до них і використання ГР, запобігання помилок при видачі патентів, інформаційні системи, що дозволяють патентним відомствам приймати обгрунтовані рішення при видачі патентів; роль системи ІВ стосовно ГР [5, 12].

ВОІВ виконує адміністративні функції щодо 25 договорів а також Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності. Договори містять узгоджені на міжнародному рівні права і обов'язки, а також загальні стандарти охорони прав ІВ, які держави, що підписують ці договори, погоджуються дотримуватись і застосовувати на своїх територіях.

Хоча наріжним каменем договірної системи ВОІВ, як і раніше залишаються Паризька і Бернська конвенції, наступні прийняті договори розширили й поглибили охорону ІВ, яка забезпечувалась цими двома договорами, а також дозволили врахувати зміни, пов'язані з технічним прогресом, і охопити нові сфери, що викликають інтерес або стурбованість суспільства. Наприклад, Договір ВОІВ про авторське право (ДАП) і Договір ВОІВ про виконання і фонограми (ДВФ). Ці договори містять основоположні норми, які здійснюють приведення міжнародної охорони авторського права і суміжних прав у відповідність до вимог століття Internet [13].

Однак перед ВОІВ стоїть постійне завдання щодо сприяння пошуку збалансованих багатосторонніх рішень з метою забезпечення актуальності міжнародної нормотворчої архітектури. Останній договір під егідою ВОІВ був підписаний у Марракеші (Марокко) 27 червня 2013 р. Учасники переговорів, які зібралися там, прийняли епохальний договір, що розширює доступ до книг сотням мільйонів сліпих, особам з вадами зору та особам з обмеженими здібностями сприймати друковану інформацію. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі налічується понад 314 млн. сліпих та осіб з порушеннями зору, з яких 90 % проживає в країнах, що розвиваються.

Договір, що отримав назву «Марракеський договір про поліпшення доступу сліпих та осіб з порушеннями зору чи іншими обмеженими здібностями сприймати друковану інформацію до опублікованих творів», вирішує проблему «книжкового голоду», яка полягає в тому, що тільки близько 5 % опублікованих творів в розвинених країнах пропонуються особам з порушеннями зору в доступних форматах в розумні терміни, і ще менше — переважній більшості осіб з порушеннями зору, які живуть в країнах, що розвиваються

Відповідно до Договору сторони повинні включити в своє національне законодавство положення, що дозволяють відтворювати, поширювати і надавати опубліковані твори в таких форматах, як брайлівський друк, тексти, надруковані великим шрифтом, і аудіокниги за допомогою обмежень і винятків з прав володільців авторського права.

Договір також передбачає транскордонний обмін цими творами в доступних форматах між організаціями, які обслуговують сліпих та осіб з порушеннями зору або обмеженими здібностями сприймати друковану інформацію. Він покликаний забезпечити гармонізацію обмежень і виключень у національних законодавствах для того, щоб такі організації могли діяти через кордони. Обмін творами в доступних форматах повинен збільшити загальне число доступних творів, оскільки він усуне дублювання та підвищить ефективність у видавничій діяльності. Замість п'яти країн, що випускають доступні варіанти одного і того ж твору, кожна з них буде випускати доступний варіант якого-небудь відповідного твору, яким потім вона зможе обмінюватися з іншими країнами.

Натепер менш ніж 60 країн мають обмеження та виключення в своїх законах про авторське право, які містять особливі положення на користь людей з вадами зору, що стосуються, наприклад, брайлевського друку, великого шрифту і оцифрованих аудіоформатів текстів, що охороняються авторським правом. Крім того, обмеження і виключення, що містяться в національних законах, значно різняться. Наприклад, в багатьох країнах копіювання для приватного використання безкоштовне, однак лише в декількох країнах діють винятки щодо дистанційного навчання.

Оскільки законодавство про авторське право має «територіальний характер», ці виключення зазвичай не охоплюють імпорт - експорт творів, перетворених в доступні формати, навіть між країнами з аналогічними положеннями в законах. Тому в кожній країні організації змушені проводити з правовласниками переговори про надання ліцензійних прав для цілей транскордонного обміну спеціальними форматами видань або ж випускати свої власні видання, що є дорогою справою. Це значно обмежує доступ осіб з порушеннями зору до друкованих творів усіх видів.

Договір також спрямований на забезпечення гарантій авторам і видавцям щодо того, що ця система не буде наражати їх опубліковані твори на небезпеку неправомірного використання або поширення серед інших осіб крім передбачуваних бенефіціарів. У договорі підтверджується вимога про те, щоб транскордонний обмін творами, створеними на основі обмежень і виключень, обмежувався відповідними

особливими випадками, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і не порушують необґрунтованим способом законні інтереси правовласника.

Договір закликає сторони до взаємного співробітництва з метою сприяння транскордонному обміну. Сторони зобов'язуються якомога швидше забезпечити наявність більшого числа опублікованих творів, і така співпраця послужить важливим кроком на шляху до досягнення цієї мети. Натепер договір набув чинності, його ратифікували 33 держави-члени ВОІВ, які згодні бути пов'язаними його положеннями [14].

Договори, які адмініструє ВОІВ, можна об'єднати в три групи. Перша група — це Договори з охорони інтелектуальної власності. Ця загальна група договорів визначає узгоджені на міжнародному рівні основні стандарти охорони ІВ в кожній державі. Друга група — Договори про глобальну систему охорони. Ця група забезпечує такий порядок, при застосуванні якого кожна міжнародна реєстрація або подана заявка діють в будь-якій державі, що підписала відповідний договір, як національна. Послуги, які надаються ВОІВ згідно з цими договорами, спрощують і зменшують вартість підготовки або подання окремих заявок у всіх державах-членах Договору, в яких запитується охорона для даного об'єкта права інтелектуальної власності.

Третю групу становлять Договори про класифікації. Чотири договори ВОІВ створили класифікаційні системи, які організують інформацію щодо винаходів, товарних знаків і промислових зразків у індексовані, керувані структури для полегшення пошуку інформації. Для відображення змін і прогресу в техніці і комерційній практиці, ці класифікаційні системи регулярно оновлюються і використовуються багатьма країнами, які навіть не є державами-членами відповідних угод [5, 15].

Нижче наводиться перелік договорів, адміністративні функції яких виконує ВОІВ, в дужках вказана кількість держав-членів ВОІВ, які приєдналися до них станом на 01.12.2017 р.

Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності.

Договори з охорони інтелектуальної власності:

- Паризька конвенція про охорону промислової власності (177);
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (175);
- Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через супутники (37);
- Мадридська угода про припинення використання неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів (36);

- Пекінський договір з аудіовізуальних виконань (не набув чинності);
- Марракеський договір про полегшення доступу сліпих та осіб з порушеннями зору чи іншими обмеженими здібностями сприймати друковану інформацію до опублікованих творів (33);
- Найробський договір про охорону олімпійського символу (52);
- Договір про патентне право (39);
- Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (79);
- Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) (93);
- Сінгапурський договір про право товарних знаків (46);
- Договір про закони щодо товарних знаків (54);
- Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних мікросхем (не набув чинності);
- Договір ВОІВ про авторське право (96);
- Договір ВОІВ про виконання і фонограми (96).

Договори про глобальну систему охорони:

- Договір про патентну кооперацію (152);
- Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (80);
- Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (52);
- Лісабонська угода про охорону найменувань місць походження та їх міжнародну реєстрацію (27);
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (55);
- Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (100).

Договори про класифікації:

- Локарнська угода про Міжнародну класифікацію промислових зразків (54);
- Ніцька угода про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (84);
- Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію (62);
- Віденська угода про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (32).

ВОІВ настійно закликає держави приєднатися до цих договорів та забезпечити дотримання їх положень. Активне приєднання до міжнародних договорів і послідовне забезпечення їх дотримання дозволяють підтримувати стабільний міжнародно-правовий режим охорони ІВ, надають упевненість в тому, що права ІВ будуть дотримуватись у всьому

світі і сприятимуть економічному розвитку та зростанню соціального добробуту держав [16, 17].

Світова Організація Торгівлі (СОТ). Світова організація торгівлі (СОТ) була утворена на основі Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), укладеної в 1947 році, і яка протягом майже 50 років фактично виконувала функції міжнародної організації, проте не була міжнародною організацією в юридичному сенсі. Марракеська угода про заснування СОТ, прийнята 15 квітня 1994 р. в результаті Уругвайського раунду переговорів про багатосторонню торгівлю у рамках ГАТТ, складається з 16 статей і чотирьох додатків і містить положення, які забезпечують перехід від ГАТТ до СОТ [18].

СОТ є міжнародним органом, що займається встановленням глобальних правил торгівлі між державами а також врегулюванням торгових суперечок між урядами держав-членів СОТ. Вона не є спеціалізованою установою ООН, проте у неї існують механізми і практика співпраці з цією організацією. Станом на 1 липня 2016 року членами СОТ є 164 держави.

Основними цілями СОТ, визначеними у преамбулі Марракеської угоди про заснування СОТ, є підвищення рівня життя та зростання реального доходу в країнах-членах, забезпечення повної зайнятості, розширення виробництва та торгівлі, оптимальне використання світових ресурсів.

На відміну від ГАТТ зазначені цілі поширюються й на послуги. Крім того, серед нових завдань, які постали перед багатосторонньою організацією, визначено:

- забезпечення сталого розвитку шляхом оптимального використання світових ресурсів;
- сприяння захисту та збереженню навколишнього середовища, з урахуванням різних рівнів національного економічного розвитку;
- сприяння країнам, які розвиваються, та особливо найменш розвиненим країнам у забезпеченні для них більшої частки у зростанні міжнародної торгівлі;
- забезпечення стійкого функціонування інтегрованої багатосторонньої торговельної системи, до якої входить ГАТТ.

Дія основних принципів СОТ в цілому збігаються з дією основних принципів загального міжнародного права, але з урахуванням двох застережень. По-перше, принципи СОТ поширюються тільки на сферу міжнародної торгівлі (при цьому країни-члени самі визначили коло торгових відносин, що включаються в цю сферу). По-друге, ці принципи є дієвими тільки для країн-членів, що дозволяє виявити їх загальні характеристики, які говорять про значення цих принципів для реалізації норм, що впливають з їхнього статусу членів СОТ.

В системі норм права СОТ можна виділити такі принципи. Головний принцип, і, відповідно, основну мету такої організації як СОТ можна сформулювати як «лібералізацію світової торгівлі», згадка якої міститься в багатьох основних документах, таких як ГАТТ і Угода про заснування СОТ. Так, наприклад, Марракеська Декларація в ст. 2 містить таке: «... Міністри висловлюють свою рішучість протистояти усіляким протекціоністським тенденціям. Вони вважають, що лібералізація торгівлі та більш суворі правила, про які було домовлено в ході Уругвайського раунду, приведуть до більшої відкритості в торгівлі ... ».

Наступних два важливих принципи правової системи СОТ відомі як «принципи недискримінації», а саме: «принцип національного режиму» і «режим найбільшого сприяння». «Режим найбільшого сприяння» має на увазі заборону дискримінації між аналогічними товарами/послугами з різних країн-учасниць. Іншими словами, кожна держава-учасник СОТ надає іншій державі-учасниці негайно і безумовно будь-які переваги, що надаються, третій країні (стаття 1 ГАТТ). Під «національним режимом» відповідно до ст. 3 ГАТТ слід розуміти заборону на застосування до імпортованих товарів більш високих податків і більш обтяжливих вимог у порівнянні з аналогічними вітчизняними товарами [19].

Необхідність обговорення і рішення в рамках ГАТТ питань, пов'язаних з охороною інтелектуальної власності, виникла в зв'язку з широким розповсюдженням у світі продажу копій і аналогів товарів, які захищені патентами, товарними знаками, авторськими правами. Недостатня ефективність охорони прав на інтелектуальну власність призводить до великих диспропорцій у торгівлі і використовується декількома країнами як форма протекціонізму. Підробка товарів і послуг перетворилась в міжнародний бізнес і включає широкий спектр товарів, які створені як в розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Незаконне привласнення ідей призводить до того, що потоки товарів йдуть до споживача не від тих, хто їх винайшов, а від тих, хто скопіював. Подібна практика слугує причиною великих фінансових втрат для промисловості ряду розвинених країн, оскільки втрачається значна частина доходів від експорту фірм-виробників оригінальної продукції.

Одним з найважливіших результатів Уругвайського раунду переговорів (1986–1994 рр.) у рамках ГАТТ про створення СОТ стала Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності — Угода TRIPS (англійською Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights). Таким чином Угода СОТ і Угода TRIPS, яка є обов'язковою для всіх країн-членів СОТ, набрала чинності з 1 січня 1995 р.[20].

Виняткова цінність Угоди TRIPS визначається принаймні такими двома фактами:

- ставши органічно складовою пакета документів щодо створення СОТ Угода TRIPS значно розширила сферу регулювання міжнародних торговельно-економічних процесів;
- базуючись на попередніх багатосторонніх міжнародних договорах про правову охорону окремих об'єктів ІВ Угода TRIPS суттєво вдосконалила систему правової охорони прав ІВ, встановивши мінімальні стандарти охорони окремих об'єктів ІВ.

Прийняття комплексної угоди про охорону об'єктів ІВ в рамках ГАТТ у результаті Уругвайського раунду переговорів можна пояснити дією таких чинників:

- процеси глобалізації в світовій економіці стимулювали поширення доступу товарів на закордонні ринки і, відповідно, потребували підвищення мінімальних міжнародних стандартів охони прав ІВ;
- значне збільшення питомої ваги високотехнологічних і наукомістких товарів у структурі світової торгівлі порівняно з минулим раундом переговорів;
- зростання обсягів виробництва та реалізації (особливо на зарубіжних ринках) підробної продукції (насамперед відомих у всьому світі брендів) законних виробників;
- збільшення тиску з боку відомих світових експортерів з вимогами захисту їхніх прав ІВ.

Укладення подібної багатосторонньої угоди в рамках ГАТТ, а не ВОІВ в сучасних умовах зумовлено рядом факторів:

- відсутністю механізму забезпечення виконання зобов'язань, передбачених договорами, які адмініструє ВОІВ;
- структурою ВОІВ, в якій держави-члени мають право veto [21].

Проблема охорони прав ІВ власності була винесена на міждержавний рівень з метою створення ефективного і універсального міжнародно-правового механізму захисту від несанкціонованого і недобросовісного використання результатів ІВ в міжнародній торгівлі також тому, що міжнародно-правові акти, зокрема Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, Паризька конвенція про охорону промислової власності та інші договори, незважаючи на значний прогрес в сфері охорони прав на результати інтелектуальної діяльності, недостатньо регулювали питання, пов'язані з торгівлею товарами, які містили ці результати.

Для подолання правових колізій та впорядкування системи права ІВ на міжнародному рівні, а також зниження рівня порушень права

ІВ, необхідно було створення багатостороннього міжнародного договору, покликаного сприяти:

- вирішенню найбільш суттєвих колізій між правовими системами різних країн;
- забезпеченню мінімальних прийнятних для достатнього широкого кола країн стандартів охорони прав ІВ;
- створенню необхідних умов для поширення літературних, художніх творів, а також інших результатів інтелектуальної діяльності на значних територіях;
- підвищенню якості правової охорони прав ІВ.

Крім того, охорона прав на ІВ не повинна ставати перешкодою на шляху розвитку економічних відносин і міжнародної торгівлі, що обумовлює необхідність дотримання балансу в області зіткнення цих двох сфер, а саме між інтересами володільців прав на результати інтелектуальної діяльності і процесом лібералізації міжнародної торгівлі.

Необхідність визначення і підтримки такого балансу, а також специфіка власне інституту ІВ стали вирішальним фактором для створення в рамках СОТ окремого механізму охорони прав ІВ, як найбільш ефективного міжнародно-правового механізму з протидії порушенням у сфері прав ІВ, заснованого на систематизації та вдосконаленні всіх попередніх досягнень, закріплених в укладених раніше міжнародних договорах.

Ця Угода встановлює чіткі стандарти охорони прав ІВ і засоби, що стосуються примусового додержання цих прав в країнах-учасницях СОТ. Вона передбачає, що кожна країна-учасниця СОТ повинна виконувати основні зобов'язання, що випливають з найбільш важливих міжнародних договорів стосовно прав ІВ, доповнюючи їх суттєвими засобами захисту цих прав. Так Угода TRIPS накладає на країни-учасниці зобов'язання виконання міжнародних багатосторонніх конвенцій про охорону ІВ, зокрема, Паризької конвенції про охорону промислової власності і Додатку до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (за виключенням статті *bis*, яка стосується «морального права автора»).

Цілі і принципи, закладені в зазначених міжнародно-правових актах, слугують основою для Угоди TRIPS. Так, наприклад, відсилковий характер основних норм, що стосуються регулювання відносин, пов'язаних з об'єктами ІВ є однією з характерних рис цієї Угоди. В тексті Угоди TRIPS здійснена спроба досягти рівноваги між вимогами власників технологій з економічно розвинених країн ввести ефективні критерії охорони об'єктів ІВ і бажаннями менш розвинених країн встановлювати свої власні пріоритети у створенні економічних та техноло-

гічних інфраструктур, а також регулювати охорону у визначених сферах (в першу чергу, продуктів харчування і медицини).

Угода TRIPS заснована на таких принципах:

- встановлення стандартів охорони і здійснення прав на об'єкти ІВ;
- надання національного режиму їх охорони;
- надання режиму найбільшого сприяння;
- дотримання міжнародних договорів у сфері ІВ.

Угодою TRIPS в країнах-учасницях СОТ встановлюються мінімальні стандарти охорони та здійснення прав на об'єкти ІВ (винаходи, промислові зразки, товарні знаки, географічні зазначення, топографії ІМС, об'єкти авторського і суміжних прав і конфіденційну інформацію). При цьому передбачається можливість застосування в цих країнах і більш високих стандартів за умови, що це не суперечить положенням Угоди.

Основними принципами права Угоди TRIPS в сфері охорони прав ІВ є надання національного режиму, а також режиму найбільшого сприяння. Надання національного режиму охорони прав ІВ в міжнародному публічному праві є умовою, передбаченою у багатьох договорах, пов'язаних з регулюванням відносин у сфері охорони результатів інтелектуальної діяльності. Так п. 1 статті 3 Угоди TRIPS містить таке формулювання: «Кожен член повинен надати підданим інших членів режим не менш сприятливий, ніж той, який він надає своїм підданим щодо охорони ІВ...».

При цьому в пункті міститься застереження, щодо винятків, які передбачені в Паризькій конвенції про охорону промислової власності (Паризькій конвенції), Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (Бернській конвенції), Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римській конвенції), або в Договорі з інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем (Вашингтонський договір).

У п. 2 цієї статті містяться пояснення щодо зазначених винятків (відмінностей): «Члени можуть скористатися винятками, дозволеними відповідно до пункту 1, щодо судових та адміністративних процедур ... тільки в тих випадках, якщо такі винятки необхідні для дотримання законів і правил, які не суперечать положенням цієї Угоди та якщо такі дії не застосовуються у такий спосіб, який означав би приховане обмеження торгівлі».

Отже, застосування винятків, передбачених іншими договорами обмежується фактично двома винятками застосування Угоди TRIPS. По-перше, з формулювання п. 2 можна зробити висновок про те, що застосування винятків щодо національного режиму, можливе лише в проце-

суальному аспекті. По-друге, об'єктом має бути правозастосування такого закону або правила, що не суперечить Угоді TRIPS а також, Угод і принципам СОР в цілому.

Надання національного режиму є традиційним для всіх міжнародних угод в сфері охорони прав ІВ. Стаття 3 Угоди ТРІПС є певним узагальненням і упорядкуванням подібних положень, передбачених чинними міжнародними договорами. Надання ж режиму найбільшого сприяння нації впливає з основних принципів СОР і є новим явищем в сфері міжнародного регулювання ІВ.

Суть режиму найбільшого сприяння в розумінні Угоди TRIPS розкривається в першому реченні ст.3: «Відносно охорони ІВ будь-які перевага, пільга, привілей чи імунітет, які надані членам громадянам будь-якої іншої країни, негайно і, безумовно, надаються громадянам всіх інших членів ...». Зазначений принцип є одним з основоположних в системі норм і правил СОР. Формально він спрямований на уникнення дискримінації будь-яких держав-членів і поширюється на всі сфери регулювання, що потрапляють під юрисдикцію СОР.

Таким чином, принцип, згідно з яким держави зобов'язуються надавати одна одній режим найбільшого сприяння, введений до Угоди TRIPS скоріше не як в угоду про охорону прав ІВ, а як в угоду саме в рамках СОР. Проте, цей принцип діє в рамках Угоди TRIPS і, згідно зі ст. 4, у разі якщо держава-член СОР надає іншій державі-члену і його громадянам особливий пільговий режим щодо охорони права ІВ, то такий самий режим повинен надаватися й іншим державам і їхнім громадянам.

Крім принципів режиму найбільшого сприяння і принципу національного режиму, Угода TRIPS містить ст. 8 «Принципи» (Principles). Ця стаття допускає обмеження прав власників прав ІВ в суспільних інтересах з урахуванням положень Угоди. Слід зазначити, що це є традиційним для міжнародних договорів застереженням про публічний порядок.

Підсумовуючи можна зазначити, що, перш за все, Угода TRIPS є Угодою в рамках СОР і підтримує систему норм СОР, і те, що головною метою Угоди TRIPS є не заміна собою існуючих міжнародних договорів у сфері правової охорони ІВ, а створення умов для дії принципів СОР у цій сфері, і забезпечення існуючих норм, що стосуються різних об'єктів ІВ, примусовою силою СОР.

Угода TRIPS встановлює цивільно-правові, адміністративні й кримінальні процедури та засоби захисту ІВ, включаючи: судові заборони; відшкодування збитків; вилучення з торгівлі товарів, матеріалів і засобів, що використовуються при створенні об'єктів з порушенням прав ІВ;

зобов'язання порушника інформувати правовласника про осіб, які беруть участь у виробництві та розподілі контрафактних товарів і послуг, та про канали їх розподілу; призупинення випуску товарів митними органами; тюремне ув'язнення; грошові штрафи; накладення арешту; конфіскацію та знищення контрафактних товарів та будь-яких матеріалів і засобів виробництва, що переважно використовувалися при здійсненні правопорушення.

При цьому кожна країна-учасниця бере на себе відповідні міжнародно-правові зобов'язання щодо захисту прав ІВ в частині приведення свого внутрішнього національного законодавства (цивільного, цивільно-процесуального, адміністративного, кримінального) відповідно до Угоди.

Характерною рисою, що виділяє Угоду TRIPS з ряду міжнародних договорів про охорону прав на результати інтелектуальної діяльності, полягає в тому, що вона зобов'язує країни-учасники забезпечити наявність і доступність заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав ІВ. Попередні міжнародні договори в цій сфері практично не містили такої вимоги. На думку розробників Угоди TRIPS це і стало основною причиною їх неефективності [22]. Угодою TRIPS передбачено впровадження забезпечувальних заходів у цивільну, адміністративну і кримінальну сфери. При цьому відповідно до Угоди не потрібна повна уніфікація національної правової системи і примусових заходів. Встановлюються лише мінімальні обов'язкові норми, які залишають за країнами-учасниками право застосування більш суворих норм і вимог.

Таким чином Угода TRIPS, фактично об'єднала основні досягнення міжнародного публічного права в сфері охорони прав ІВ, які забезпечувалися прийнятими міжнародними конвенціями і договорами, і додала СОТ роль одного з основних органів щодо забезпечення таких прав. Крім того, внаслідок прийняття Угоди TRIPS повинна здійснюватися комерціалізація об'єктів, що охороняються. Так, у ст. 7 «Цілі» Угоди зазначається: «Охорона і забезпечення дотримання прав ІВ повинні сприяти запровадженню технологічних нововведень та передачі і розповсюдженню технологій для обопільної вигоди виробників і користувачів технічних знань, сприяючи соціально-економічному добробуту і досягнення балансу прав і зобов'язань».

Слід зазначити, що на сьогодні основною метою і функцією Ради TRIPS стає забезпечення повної імплементації норм Угоди TRIPS усіма державами-учасницями СОТ. Для забезпечення виконання цього завдання Рада TRIPS складається з представників держав-учасниць, наділених найбільшими повноваженнями, які проводять постійний моніторинг законодавств держав-учасниць, що дозволяє приймати

рішення, спрямовані на виконання державами-учасницями взятих на себе зобов'язань щодо охорони і захисту прав ІВ.

Вирішення міжнародних спорів у рамках ВОІВ і СОТ.

Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва (далі — **Центр**) був заснований в 1994 р. в Женеві для альтернативного вирішення міжнародних спорів у сфері інтелектуальної власності. Центр — це міжнародний ресурс, який забезпечує функціонування оперативних і економічних альтернативних механізмів позасудового врегулювання спорів в сфері ІВ, і виступає як інстанція з розгляду спорів і як експертний орган, що надає консультації з правових і організаційних питань в області альтернативного врегулювання спорів.

Центром запропоновані спеціалізовані процедури, включаючи арбітраж, посередництво та винесення рішень експертами для врегулювання міжнародних комерційних спорів між приватними особами. Процедури Центру є ефективною і недорогою альтернативою судових процедур, особливо стосовно спорів з участю сторін різних юрисдикцій. Правила арбітражу ВОІВ передбачають:

- укладання сторонами арбітражної угоди;
- самостійний вибір сторонами арбітрів;
- нейтральність, тобто сторони можуть вибирати такі важливі елементи процесу, як застосовне право, мову і місце, де буде розглядатися справа;
- конфіденційність.

Центр має в своєму розпорядженні великий список спеціалізованих посередників, арбітрів і незалежних експертів з усього світу, які можуть здійснювати процедури відповідно до Правил арбітражу ВОІВ. Ці процедури можуть здійснюватися в будь-якій країні, на будь-якій мові і відповідно до будь-якого законодавства, що надає сторонам свободу дій.

Крім Правил арбітражу ВОІВ було розроблено Правила прискореного арбітражу, які дозволяють скоротити у тричі тривалість процедури розгляду спору (від 9 місяців для звичайного розгляду до 3 місяців за прискореною процедурою). Правила арбітражу ВОІВ та Правила прискореного арбітражу містять: правила подання заявки до арбітражу; вимоги до необхідних документів; правила сплати зборів; порядок призначення арбітрів; порядок доведення сторонами своєї аргументації, розгляду спору і прийняття рішення. З цими Правилами можна ознайомитись на офіційній веб сторінці ВОІВ. Арбітражні рішення Центру підлягають виконанню згідно з Нью-Йоркською Конвенцією «Про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень».

Сторони можуть використати «Електронний модуль ВОІВ для розгляду спорів» (WIPO ECAF), зареєстрований відповідно до Правил ар-

біттражу ВОІВ. Використовуючи WIPO ECAF сторони, незалежні експерти та Центр можуть з будь-якої точки світу і в будь-який час подавати, зберігати, здійснювати пошук і отримувати з електронного архіву документи, які стосуються предмета розгляду [23].

Центр також співпрацює з власниками та користувачами інтелектуальної власності та організаціями, які їх представляють, в напрямку застосування альтернативних процедур врегулювання спорів, зокрема медіації. Медіація при Центрі характеризується наступним.

По-перше, це процедура, яка не пов'язує сторони певними зобов'язаннями і контролюється сторонами. Сторону під час процедури медіації не можна примусити до прийняття результату, який їй не подобається. Навіть якщо сторони погодилися передати справу на розгляд за процедурою медіації, вони можуть скасувати процес у будь-який час. Медіатор не приймає рішення, він допомагає врегулювати спір.

По-друге, медіація — конфіденційна процедура. При її застосуванні сторони не повинні відкривати інформацію, яку вони бажають залишити конфіденційною. Згідно з Правилами медіації ВОІВ, процедура проведення та результати медіації є також конфіденційною інформацією.

По-третє, медіація — це процедура, яка базується на інтересах. Згідно з розглядом спору в суді або арбітражі, отриманий результат обумовлений фактами, наявними в спорі та застосованим правом. При медіації сторони можуть враховувати також свої бізнес-інтереси, тому мають вільний вибір щодо результату, орієнтованого на їхні майбутні бізнес-зв'язки.

Серед переваг альтернативного вирішення спорів відзначається менший строк їх розгляду справ. Зазвичай у середньому медіація триває 7–8 місяців, сторони підписують стандартний контракт, а рішення медіатора може застосовуватися в усіх країнах (тоді як судові рішення — тільки у своїй країні, оскільки судові системи в різних країнах не однакові).

Вартість проведення зазначеної процедури в Центрі є значно меншою ніж вартість розгляду спору в арбітражі Центру та обчислюється залежно від суми адміністративного збору та гонорару медіатора, який бере участь у примиренні сторін. Адміністративний збір ВОІВ встановлюється з урахуванням конкретної справи.

За останні п'ять років кількість справ, вирішуваних з допомогою медіації та арбітражу, значно зросла. 3/4 усіх справ — це міжнародні спори, 1/4 — внутрішні. За останніми даними на стадії медіації вирішуються до 67 % справ і 49 % — за допомогою арбітражу [9].

Центр є провідною службою з врегулювання спорів, пов'язаних із запереченням власників товарних знаків стосовно недобросовісної реєстрації та використання доменних імен в Інтернеті, яка відома під назвою «кіберсквотинг». Перш за все це стосується спорів, які вини-

кають по доменних іменах верхнього рівня, таких як com, net, org, aero (для потреб авіаційної галузі), biz (для потреб бізнесу), info (без обмежень), museum (для музеїв), name (для імен), pro, а також доменних імен верхнього рівня різних країн.

У рамках розгляду спорів по доменних іменах число доменів верхнього рівня з кодом країн (ккДВР), у зв'язку з якими Центр надає свої послуги, збільшилась у 2012 р. на два після додавання .PW (Палау) і .TZ (Танзанія) і досягло 67, а в 2013 р. воно збільшилося ще на два в результаті додавання .FM (Федеративні Штати Мікронезії) і .GD (Гренада) і становило 69 ккДВР [17].

Для забезпечення можливості вирішення спорів, які стосуються недобросовісних реєстрацій доменних імен, Інтернет-корпорацією з присвоєння імен і номерів (*The Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)*), яка відповідає, крім іншого, за керування доменними іменами верхнього рівня, прийняті Типові правила вирішення спорів про доменні імена (*Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy (UDRP)*), що набрали чинності з 1 грудня 1999 року. Зацікавлена сторона подає відповідну заяву в електронному вигляді або надсилає до Центру заяву, типова форма якої міститься на сайті ВОІВ. Для забезпечення об'єктивного розгляду спору сторони надають інформацію, яка визначається UDRP і розроблених згідно з ними Додаткових правилах ВОІВ (*World Intellectual Property Organization Supplemental Rules for Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy*).

За результатами розгляду справи доменне ім'я може делегуватися заявнику або бути залишеним існуючому власнику. Крім того, можливе винесення рішення про скасування відповідної реєстрації доменного імені. Слід також вказати, що на відміну від розгляду даної категорії спорів у судах процедура розгляду в Центрі дешевше і менш триваліша.

ВОІВ застосовує «Єдину політику врегулювання спорів у галузі доменних імен» (ЄПВС), згідно з якою скасовується вимога обов'язкового подання на папері документів, що використовуються під час розгляду спорів, та повідомлень про них. Це нововведення скорочує час і витрати, пов'язані з подачею клопотань щодо врегулювання спорів і призводить до щорічної економії приблизно одного мільйона сторінок паперу, роблячи процедуру більш «зеленою» і практично безпаперовою. Перший спор, розглянутий у рамках безпаперової процедури, вирішився на користь компанії *Nokia*, яка повернула собі контроль над вісьмома доменними іменами. Станом на червень 2017 року загальна кількість доменних імен, що стали предметом суперечок, врегульованих ВОІВ, перевищила 70000 [17].

Значною зміною, що відбувається в системі доменних імен, є потенційно необмежене розширення простору родових доменів верхнього рівня (рДВР). Натепер ICANN обробляє заявки щодо приблизно 1400 нових рДВР (букви праворуч від точки, як у .com). В зв'язку з цим ICANN призначила Центр провайдером послуг з врегулювання спорів у відповідності з процедурою заперечень на основі законних прав (LRO) на етапі «попереднього делегування». Ця процедура була розроблена ВОІВ для того, щоб дати власникам товарних знаків можливість заперечувати проти створення нового рДВР на тій підставі, що цей рДВР порушує товарний знак [23].

Нещодавно ВОІВ узгодила проект з ICANN під назвою *Uniform Rapid Suspension Policy* (Єдині правила швидкого відключення доменів, URS). Відповідно до цих правил власники торговельних марок отримують можливість оперативно призупинити роботу будь-якого домену в тому разі, якщо власник домену порушує права власника знака для товарів і послуг. Відключити такий домен можна буде протягом 3-5 днів, на відміну від тижнів і місяців, необхідних для вирішення доменних спорів зараз.

ВОІВ спільно з ICANN планують увести такі правила в усіх нових доменах верхнього рівня. Таке рішення буде одним зі способів допомогти правовласникам захиститись від кіберсквотерів. Наразі суперечки ведуться щодо вартості процедури швидкого відключення доменів.

Для вирішення спорів в сфері кінематографії Центром застосовуються Правила ВОІВ з посередництва і прискореного арбітражу для кінематографії та ЗМІ, розроблені в співпраці з фахівцями в цих галузях. Ці правила і відповідні контрактні положення та угоди особливо актуальні для міжнародної співпраці в сфері кінематографії та ЗМІ, де сторонам потрібно мати швидкі і недорогі засоби вирішення спорів, які заважають здійсненню поточних проектів [17].

Вирішення спорів з питань захисту прав ІВ в рамках СОТ. Найважливішим досягненням системи СОТ є діюча і дієва система вирішення міжнародних торговельних спорів. Вона охоплює всі питання і можливі об'єкти суперечок між державами-учасницями, які передбачені прийнятими в ході Уругвайського раунду угодами.

Основним органом, що здійснює дії з вирішення спорів, є Рада TRIPS, що має повноваження органу з вирішення спорів (ОВС). Процедура регулюється «Домовленістю про правила і процедури врегулювання спорів» і окремими положеннями спеціальних угод і Угоди TRIPS, зокрема. Так в преамбулі Угоди міститься згадка про необхідність «(d) забезпечення ефективними і швидкими процедурами для запобігання та врегулювання суперечок між урядами на багатосторонній основі».

Крім цього, Угода TRIPS містить главу, присвячену питанням засад запобігання та врегулювання спорів, основними з яких є «транспарентність» — інформаційна відкритість в області внутрішніх правил, норм і процедур. Рада TRIPS бере участь в процедурі консультацій, розгляді скарг, направляє своїх представників для участі в третейських судах [20].

Включення питань, що стосуються охорони прав ІВ, які регулюються Угодою TRIPS, в загальну практику вирішення міжнародних торговельних спорів стало великим кроком у розвитку міжнародно-правового співробітництва щодо охорони результатів інтелектуальної діяльності.

До основних результатів застосування Угоди TRIPS у сфері вирішення спорів, які повинні враховуватися з точки зору міжнародного публічного права можливо віднести наступне.

1) Можливість ініціювати процедуру вирішення спорів в сфері ІВ, яка забезпечує більш ефективне правозастосування на міжнародному та національному рівні не тільки стосовно Угоди TRIPS, а й інших конвенцій і договорів, посилання на які передбачені в Угоді TRIPS.

Ця обставина може стати однією з вирішальних в процесі латентного конфлікту юрисдикцій між СОТ та ВОІВ. Навіть, незважаючи на створення власного арбітражного механізму в рамках ВОІВ, вплив масштабної організованої системи СОТ, що включає міжнародне регулювання права ІВ, при зіткненні з реальними проблемами в сфері правозастосування на даний час є переважним для держав-учасниць, оскільки ця система заснована на більш масштабній економічній, політичній і міжнародно-правовій основі, у тому числі і з точки зору легітимності.

2) Створення ОВС у рамках СОТ, який не маючи статусу міжнародного суду, здійснює значний вплив з точки зору правозастосування на національні правові системи, «Зв'язаність» між собою практично всіх найважливіших економічних галузей, які регулюються в рамках СОТ становить серйозний механізм примусу і забезпечення виконання угод і рішень органів СОТ, включаючи ОВС.

Якщо раніше, не зважаючи на членство в конвенціях і договорах, які адмініструє ВОІВ, держава-учасниця могла без особливих наслідків не в повній мірі дотримуватись взятих на себе зобов'язань в сфері захисту прав ІВ, то сьогодні в результаті рішення ОВС в рамках СОТ до такої держави-учасниці можуть бути застосовані заходи в інших економічних сферах, які можуть мати серйозний негативний вплив на національну економіку [25].

Всього за період з 13 січня 1995 р. на сьогодні у рамках СОТ за матеріалами офіційного сайту було розглянуто близько 400 суперечок з різних питань у сфері міжнародної торгівлі. Серед них питання інте-

лектуальної власності займали приблизно 7 %. Першою суперечкою, що стосуються питань захисту прав ІВ, стало питання про захист звукозаписів в Японії, який був ініційований США 14 лютого 1996 р.

Якщо дивитися на співвідношення «розвиваючі країни» vs. «розвинені країни», то можна спостерігати на превалювання ініціативи з боку розвинених держав. В основному це США, країни ЄС (як самостійні «позивачі», так і спільно зі Сполученими штатами), Канада, Австралія та ін. «Відповідачами» ж в зазначених спорах в основному є країни ЄС, США, Аргентина, Канада, Бразилія, Данія, Індія, Ірландія, Японія, Пакистан, Португалія, Швеція. У цій категорії співвідношення між розвиненими і країнами, що розвиваються становить 16:5. Зазначені факти можуть бути прокоментовані таким чином:

Порівняно невелика кількість суперечок стосовно питань, які регулюються Угодою TRIPS можна пояснити дією «пільгового режиму» для країн, що розвиваються, оскільки до завершення процесу імплементації норм Угоди TRIPS пред'явлення претензій не матиме результату. Ситуація може кардинально змінитися особливо після 2017 р. Країни, що розвиваються не виявляють достатньої активності. Виняток становить Бразилія, яка на початку 2001 року ініціювала спір щодо «дискримінаційного» Патентного Закону США. Розвинені країни використовують практику вирішення спорів в рамках СОТ, в тому числі і з питань захисту прав ІВ, як важливий інструмент в міжнародній економічній конкуренції. Особливо виділяється «протистояння» ЄС — США.

Прикладом такого «протистояння» може служити суперечка з приводу п. 5 ст. 110 Закону США про авторські права (Section 110 (5) of the US Copyright Act) який розглядався за ініціативою ЄС. Так 26 січня 1999 р. ЄС (і держави-члени, що входять до Співтовариства) запросили консультацію в ОВС, яка була призначена на березень 1999 р. У ході цієї консультації, сторонам не вдалося досягти угоди. В результаті на засіданні, яке відбулося пізніше, ОВС було прийнято рішення про призначення групи експертів відповідно до ст. 6 Додатка 2 до Угод СОТ. Австралія, Бразилія, Канада, Японія і Швейцарія скористалися правом взяти участь у спеціальній групі експертів, в якості «третіх осіб».

Суть спору полягала в прийнятті США поправки до ст.110 Закону про авторські права, яка передбачала обмеження виключних прав авторів щодо вистав і передач, які транслюються за допомогою електронних засобів комунікації. Обмеження прав авторів полягало в тому, що власникам громадських закладів харчування (барів, кафе) дозволяється вільно здійснювати публічний показ трансльованих програм телебачення чи радіо, якщо площа залу не перевищує 2000 кв. футів за допомогою не більше ніж 6 гучномовців, 4 з яких

знаходяться в одному залі і не більше 4 моніторів, з яких в одному залі повинно знаходитися не більше 1.

Позиція представників ЄС полягала в тому, що дане положення порушує п.1 ст. 9 Угоди TRIPS, що вимагає дотримання положень Бернської, Паризької і інших, зазначених в Угоді конвенцій, а також п. 1 ст. 11 і п. 1 ст. 11-*bis* Бернської конвенції 1971 р. В ході засідань були прийняті до відома позиції сторін, включаючи позиції кожної з «третіх країн», отримана відповідь на запит від бюро ВОІВ з приводу тлумачення згадуваних в суперечці статей Бернської конвенції 1971 р.

Засідання групи експертів з цього питання тривали до початку 2003 р. У підсумку, претензії ЄС стосовно США були визнані обґрунтованими і 26 червня 2003 р. на адресу ОВС представники США направили документ, в якому повідомлялося про готовність виконати рекомендації ОВС, для чого передбачалося винести питання, що став предметом спору, на обговорення в Конгресі США і інших відомствах. Крім того, в документі повідомлялося про досягнення тимчасової і взаємоприйнятної угоди. Однією з умов цієї угоди стало зобов'язання США внести до Європейського Фонду з захисту авторських прав 3,3 млн. доларів США в якості компенсації. Вищеприписана справа, розглянута в рамках ОВС, є ілюстрацією дії і дієвості системи правозастосування СОТ не тільки стосовно Угоди TRIPS а й Бернської конвенції [26].

Співробітництво ВОІВ із СОТ. Для міжнародної співпраці в сфері правової охорони ІВ має важливе значення Угода між ВОІВ і СОТ (далі — Угода ВОІВ–СОТ), яка була укладена 22 грудня 1995 р. Для СОТ укладання Угоди з ВОІВ було частиною загальної стратегії тісної співпраці з іншими міжнародними економічними установами, що беруть участь у формуванні глобальної економічної політики. Аналогічні угоди було укладено СОТ з Конференцією ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), з Міжнародним валютним фондом, з Міжнародним банком реконструкції і розвитку. Всіма угодами передбачалося: обмін інформацією, ділові контакти Секретаріатів, узгодженість дій і усунення дублювання в роботі. Що стосується ВОІВ, то вона діяла відповідно до статті 13 Конвенції про заснування ВОІВ від 14 липня 1967р., в якій зазначено, що організація, якщо це доцільно, встановлює робочі відносини і співпрацює з іншими міжурядовими організаціями [27].

Угода ВОІВ–СОТ складається з преамбули і п'яти статей. В преамбулі наголошується, що ця Угода укладена з метою встановлення відносин взаємної підтримки між ВОІВ і СОТ та вироблення відповідних механізмів співпраці між ними.

Перша стаття Угоди ВОІВ–СОТ дає тлумачення використаних термінів, аббревіатур, назв документів і організацій. Друга стаття «Закони і

правила» присвячена регулюванню процесу обміну інформацією між сторонами. Пунктом 1 ст. 2 проголошена доступність законів і правил, які містяться в колекції ВОІВ для держав-членів СОР та їх громадян. Міжнародне Бюро ВОІВ має надавати державам-членам СОР та їх громадянам копії законів і правил, а також копії їх перекладів, які є в його колекції на тих же умовах, що і державам-членам ВОІВ та їх громадянам. Аналогічне правило передбачено для комп'ютеризованої бази даних ВОІВ.

Пункт 3 ст. 2 Угоди ВОІВ–СОР змістовно пов'язаний з пунктом 2 ст. 63 Угоди TRIPS, який наголошує, що Рада TRIPS докладає зусилля, щоб звести до мінімум тягар, який покладається на держави-члени щодо виконання обов'язку [надання інформації безпосередньо Раді про закони та правила, а також остаточні судові рішення та адміністративні норми загального застосування] і може прийняти рішення про звільнення від цього обов'язку, якщо консультації з ВОІВ щодо заснування спільного реєстру, який містить такі закони і правила, будуть вдалим. Таким чином, Угодою TRIPS передбачалась співпраця з ВОІВ в інформаційній сфері.

Реалізація цього наміру знайшла віддзеркалення в п. 3 ст. 2 Угоди ВОІВ–СОР, що має назву «Доступність законів і правил колекції ВОІВ для Секретаріату СОР і Ради TRIPS». В ньому зазначено, що Секретаріат СОР і Рада TRIPS можуть одержати від Міжнародного Бюро ВОІВ за їх вимогою на тих же умовах, що застосовуються до держав-членів ВОІВ, будь-які додаткові копії законів, правил а також копії їх перекладів, які існують в колекції Міжнародного бюро. Крім того Угодою ВОІВ–СОР передбачено правило, згідно з яким держава-учасниця СОР може направити інформацію безпосередньо до Міжнародного Бюро ВОІВ і не пересилати її до Ради TRIPS, однак про факт такої пересилки слід повідомити Секретаріат СОР.

В свою чергу, Секретаріат СОР зобов'язується передавати Міжнародному Бюро ВОІВ усі законодавчі матеріали і правила, які надійшли від держав-членів СОР відповідно до пункту 2 ст. 63 Угоди TRIPS а також не накладати ніяких обмежень на використання цих документів Міжнародним Бюро ВОІВ. Заключний пункт 5 ст. 2 Угоди ВОІВ–СОР містить зобов'язання ВОІВ надавати допомогу в перекладі інформації державам-членам СОР, що розвиваються, на таких самих умовах, як і для держав-членів ВОІВ, що розвиваються. Таким чином, інформаційний блок Угоди ВОІВ–СОР встановлює вільний і повноцінний доступ до правової або іншої інформації, що є в розпорядженні цих організацій та її безперешкодний обіг [28].

Стаття 3 Угоди ВОІВ–СОР присвячена застосуванню положень статті 6-ter Паризької конвенції про охорону промислової власності для

цілей Угоди TRIPS. Відповідно до цієї статті країни Паризького Союзу домовились відхилити чи визнати недійсною реєстрацію та забороняти шляхом відповідних заходів використання без дозволу компетентних органів як товарних знаків чи як елементів цих знаків гербів, прапорів та інших державних емблем країн Союзу, впроваджених ними офіційних знаків і клейм контролю й гарантії, а також будь-яке наслідування цьому з точки зору геральдики. Ця норма стосується також емблем міжнародних міжурядових організацій.

Для реалізації цих положень встановлена процедура, згідно з якою інформацію про державні знаки країн-членів ВОІВ і об'єктів ІВ, що пов'язані з державною символікою або символікою міжнародних організацій, надсилають до Міжнародного Бюро ВОІВ, яке, в свою чергу, розповсюджує ці відомості між всіма країнам-членами. Зазначені об'єкти ІВ отримують правову охорону відповідно до статті 6-*ter* з моменту їх офіційного прийняття і віднесення компетентними органами влади і міжнародними міжурядовими організаціями до переліку державних або міжнародних емблем, прапорів офіційних знаків, клейм контролю.

Оскільки в Угоді TRIPS в статтях, що стосуються товарних знаків немає згадки про символи держав та їх елементи як об'єктів правової охорони, то в Угоді ВОІВ–СОТ сторони домовились, що обов'язок виконання процедури згідно зі статтею 6-*ter* Паризької конвенції для держав-членів СОТ буде покладений на Міжнародне Бюро ВОІВ. Крім того, Міжнародне бюро ВОІВ і Секретаріат СОТ зобов'язались передавати один одному відомості щодо державної символіки і офіційних символів міжнародних урядових організацій [29].

Стаття 4 Угоди ВОІВ–СОТ присвячена наданню юридичної допомоги і технічної співпраці з державами, що розвиваються. Аналогічні положення містить ст. 67 Угоди TRIPS, в якій мовиться про наступне: «З метою сприяння виконанню цієї Угоди розвинуті країни-члени за запитом і на взаємоузгоджених умовах забезпечують технічну і фінансову співпрацю в інтересах країн, що розвиваються і найменш розвинутих країн-членів. Така співпраця включає допомогу у розробці законів і правил з охорони і забезпеченню захисту прав ІВ, а також запобігання зловживань такими правами і включає підтримку стосовно створення і укріплення національних відомств і установ, що займаються цими питаннями, в тому числі і стосовно підготовки кадрів».

Пунктами ст. 4 Угоди ВОІВ–СОТ передбачено, що Міжнародне Бюро ВОІВ і Секретаріат СОТ надають допомогу країнам, що розвиваються в розробленні законодавства в сфері ІВ (правову технічну допомогу) і технічне сприяння. При цьому не має бути відмінностей між членами і не

членами ВОІВ або СОТ. В наданні підтримки країнам, що розвиваються, Міжнародне Бюро ВОІВ і Секретаріат СОТ беруть на себе зобов'язання тісно співпрацювати і діяти у дусі принципів Угоди TRIPS.

Статтею 5 Угоди ВОІВ–СОТ («Заключні положення») передбачена можливість для сторін внесення поправок, а також припинення дії Угоди за ініціативою однієї зі сторін.

У липні 1998 р. ВОІВ і СОТ виступили зі спільною ініціативою про надання допомоги країнам, що розвиваються, стосовно виконання ними зобов'язань, які передбачено Угодою TRIPS. Ця діяльність спрямована на:

- надання консультативної та практичної допомоги у перегляді національного законодавства, що особливо важливо для тих держав-членів ВОІВ, які мають зобов'язання за Угодою TRIPS;
- реалізацію на національному та регіональному рівнях комплексних програм навчання та інформування посадових осіб, які займаються питаннями ІВ, включаючи осіб, пов'язаних із забезпеченням захисту прав щодо шляхів нарощування національного економічного потенціалу за рахунок кращого використання системи правової охорони ІВ;
- надання широкої підтримки країнам, що розвиваються, в питаннях комп'ютеризації з метою допомогти їм отримати людські та матеріальні ресурси в області інформаційних технологій, які необхідні для раціоналізації адміністративних процедур, пов'язаних з управлінням та адмініструванням їх власних ресурсів ІВ, та для забезпечення їх участі у глобальній інформаційній мережі ВОІВ;
- надання фінансової допомоги для забезпечення участі окремих країн у заходах та засіданнях ВОІВ, особливо тих, що пов'язані з розвитком нових міжнародних норм в сфері ІВ та їх практичного застосування [27].

Підсумовуючи вищевикладене можливо дійти до висновку, що становлення глобальної системи правової охорони ІВ вже завершилось з центральним місцем у ній таких регуляторних органів як ВОІВ і СОТ, що забезпечує, в основному, баланс між інтересами володільців прав на результати інтелектуальної діяльності і розвитком економічних відносин і міжнародної торгівлі. Необхідність визначення і підтримки такого балансу стала вирішальним фактором для створення в рамках СОТ окремого механізму охорони прав ІВ, як ефективного міжнародно-правового механізму з протидії порушенням у сфері прав ІВ.

Слід зазначити, що особливістю функціонування механізму правового регулювання ІВ у сучасному глобалізованому світі є наявність двох підсистем регулювання: міжнародної і внутрішньодержавної. Дія

міжнародного права в країні разом з національним правом — це провідна тенденція сучасності. Включення у статтю 9 Конституції України положення про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, є наочним тому підтвердженням. Звідси слідує, що міжнародне право активно впливає на національне законодавство України в сфері правової охорони ІВ і цей вплив постійно зростає.

Список використаних джерел

1. Основи інтелектуальної власності / ВОІВ. К.: Юридичне видавництво «Ін Юре», 1999. 578 с.
2. Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. 1998. № 1. с. 51–52.
3. Богуславский М. М. Международное частное право: Учебник / М. М. Богуславский. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Междунар. отношения, 1994. 416 с.
4. Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности / А. М. Минков. Санкт-Петербург: Питер, 2001 г. 720 с.
5. Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Міжнародна система охорони інтелектуальної власності: організаційно-правові засади: монографія / Г. О. Андрощук, Л. І. Работягова. К.: Інтерсервіс, 2017. 125 с.
6. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практичне видання у 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. Том 1. Право інтелектуальної власності. 492 с.
7. ВОИС: Руководство для пользователя. Введение в Организацию / Всемирная организация интеллектуальной собственности. Женева: ВОИС, [2012]. 24 с.
8. WIPO Intellectual Property Handbook / WIPO : No. 489 (E). Second Edition Reprinted 2008. 489 p.
URL: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/489/wipo_pub_489.pdf.
9. Доклад Генерального директора Ассамблеям ВОИС 2016 г.: Ежегодный доклад. [Женева]: ВОИС, 2016. 40с.
URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/ru/wipo_pub_1050_2016.pdf.
10. ВОИС: Краткий обзор. Вып. 2015 г. / Всемирная организация интеллектуальной собственности. Женева: ВОИС, 2015. 73 с.
11. Богданов Н. В. Международная гармонизация права и ее влияние на патентную систему / Н. В. Богданов // Патенты и лицензии. № 11. 1999. С. 9–11.
12. Повестка дня ВОИС в области развития / Всемирная организация интеллектуальной собственности. Женева : ВОИС, [2012]. 12 с.

13. Международные соглашения как инструмент гармонизации национальных законодательств по интеллектуальной собственности: Аналитико-темат. обзор по материалам отеч. и зарубеж. лит. / Сост. Л. Г.Кравец. М.: ИНИЦ Роспатента, 2004. 42 с.

14. Принят исторический договор, расширяющий доступ лиц с нарушениями зрения по всему миру к книгам. Марракеш/Женева, 27.06.2013: PR/2013/741.

URL://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2013/article_0017.html.

15. Ионова О. В. Международные договоры и основные понятия в области охраны прав промышленной собственности: Терминологический словарь / О. В. Ионова. 2-е изд., испр. и доп. М.: ИНИЦ Роспатента, 2001. 52 с.

16. Международные договоры и соглашения в области охраны интеллектуальной собственности. 3-е изд., доп. М.: ИНИЦ Роспатента, 2001. 256 с.

17. Доклад Генерального директора Ассамблеям ВОИС 2017 г.: Ежегодный доклад. [Женева]: ВОИС, 2017 60с.

URL: www.wipo.int/edocs/pubdocs/ru/wipo_pub_1050_2017.pdf.

18. Заключний акт, утілюючий результати Уругвайського раунду багатосторонніх торгівельних переговорів, підписаний 15.04.1994.

URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_002.

19. Система світової торгівлі / Пер. з англ. К.: «К.І.С.», 2002. xxiv, 348 с.

20. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності в редакції від 06.12.2005.

URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

21. Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты. К.: Издательский дом «Ин Юре», 2000. 164 с.

22. Мэгс П. Б., Сергеев А. П. Интеллектуальная собственность. М.: Юристъ, 2000. 400 с.

23. Центр ВОИС по арбитражу и сотрудничеству: Урегулирование споров в 21-м веке / Всемирная организация интеллектуальной собственности. [Женева]: ВОИС, [б. г.]. 26 с.

24. Талимончик В. П. Механизм решения споров в рамках Всемирной организации интеллектуальной собственности / В.П. Талимончик // Интеллектуальная собственность в России и ЕС: правовые проблемы; ред. М. М. Богуславского и А. Г. Светланова. М.: Волтерс Клувер, 2008. С. 262–284.

25. Акимов Н. Н. Механизм разрешения споров во Всемирной торговой организации / Н. Н.Акимов // Юридический журнал. 2006. №1. URL: <http://elibrary.miu.by/journals!/item.uj/issue.5/article.14.html>.

26. Кравец Л. Г. Охрана интеллектуальной собственности в торговых отношениях: аналит. обзор/ Л. Г. Кравец. М.: ИНИЦ Роспатента, 2003. 94 с.

27. Бочарова Н. В. Угода ВОІВ–СОТ від 22 грудня 1995 року — важливий документ міжнародної співпраці в сфері міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності / Н. В. Бочарова // Інтелектуальна власність. 2005. № 11. С.12–15.

28. Agreement Between the World Intellectual Property Organization and the World Trade Organization (of December 22, 1995).

URL: http://www.wipo.int/treaties/en/agreement/trtdocs_wo030.html.

29. Paul Salmon Cooperation Between the World Intellectual Property Organization (WIPO) and the World Trade Organization (WTO)/ Paul Salmon // Journal of Civil Rights and Economic Development. Vol. 17, [2003], Art. 4, P.429–444.

URL: <http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1196&context=jcred>.